Αντώνιος Β. Πισσάνος

ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΤΟΥ ΚΕΜΑΛ

1922

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Από τον Λογοτέχνη **Γιάννη Μαρή**

Περισσότερο απο μίσό αιώνα, ο **Αντώνης Πισσάνος,** ασχολήθηκε με τα **Ελληνικά Γράμματα**, προσφέροντας ένα σωρό βιβλία που τον έκαναν γνωστό τόσον στην Ελλάδα όσον και στο εξωτερικό.

Σκοπός του Συγγραφέως ήταν να **διδάξη,** να **ωφελήση** τον αναγνώστη, με κάθε τρόπο. Να τον μάθη να ζή.

Λογοτεχνία για τον **Πισσάνο**, σημαίνει **Διδασκαλία Χρήσιμη**. Γι' αυτό και όλα του τα βιβλία απεικονίζουν το δόγμα του.
Αυτός ήταν ο λόγος που εσημείωσαν ρεκόρ κυκλοφορίας.

Διαβάζοντας κανείς λ.χ. το βιβλίο του «**ΜΠΟΡΕΙΣ»** (105 χιλιάδες αντίτυπα, μέχρι σήμερα), ανακτά το ηθικό του και ζεί αγωνιζόμενος με κέφι, με χαρά, με αισιοδοξία, με θέληση, με υγεία.

Αλλά και όλα του τα βιβλία, που είναι λογοτεχνικά αριστουργήματα, προσδίδουν γνώσεις και δυνάμεις στον αναγνώστη.
Οι διαλέξεις του, επάνω σε λογοτεχνικά, κοινωνικά, κλπ. θέματα, γοητεύουν και τον πιό δύσκολο ακροατή. Και όταν μαθευτή ότι θα μιλήση ο **Πισσάνος**, οι αίθουσες γεμίζουν απο ακροατές.

Σήμερα, ο διαλεχτός **Λογοτέχνης**, μας δίδει και πάλιν το καταπληκτικό βιβλίο του «**ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΤΟΥ ΚΕΜΑΛ»**, που είναι **αναμνήσεις αφαντάστων μαρτυρίων απο την αιχμαλωσία του, κατά την Μικρασιατική καταστροφή.**

Όποιος θάχη την τύχη να το διαβάση, θα συγκλονιθή απο τα τραγικά εκείνα γεγονότα, αλλά και θα καταλάβη καλύτερα το τί θα πή να ζή κανείς «**Ελεύθερος**».

Το βιβλίο αυτό πρέπει να το θεωρήσουμε σαν μια ακόμη προσφορά όχι μόνο στη Λογοτεχνία μας αλλά προς την Πατρίδα μας, την Ελλάδα μας.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΡΗΣ
Δημοσιογράφος – Συγγραφέας
Ιανουάριος 1978

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ

Από τον **Παύλο Πισσάνο**

Με το θείο μου **Αντώνιο Πισσάνο** με συνέδεε ένα αδιόρατο **«καλώδιο» ψυχικής επικοινωνίας.**
Απο τη νεαρή μου ηλικία με προσήγγισε με την ιδιαιτερότητα του κοφτερού μυαλού του και την αστραφτερή ματιά του και με εισήγαγε με περίσσιο ζήλο στην Πνευματική του ζωή.

Μέσα στο ολοζώντανο γραφείο του, στην **Ζαΐμη 50**, αναμετρούσα τη λατρεία των θαυμαστών που του έκαναν επίσκεψη, αγόραζαν τα βιβλία του και εκδήλωναν με πραγματικό πάθος την εκτίμησή τους για την **μεγαλοψυχία** και το **έργο** του.

Ο **Αντώνιος Πισσάνος** ήταν ένας **ξεχωριστός Άνθρωπος**, ένα πραγματικό **«Διανοητικό Φαινόμενο»**, που μπορούσε και ακτινογραφούσε με περίσσεια ακρίβεια τον ψυχικό κόσμο του κάθε επισκέπτη της ζωής του.

Το ανεπανάληπτο έργο του **«ΜΠΟΡΕΙΣ»** ήταν ενα πραγματικό βάλσαμο για κάθε άνθρωπο **που ζητούσε απο τον θείο Αντώνη να «πιαστεί»** για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της καθημερινότητάς του.
Στους ατέλειωτους περιπάτους μας και στις εκδρομές που πηγαίναμε με την γυναίκα του **Ελένη** και τους δικούς μου γονείς, βρισκόμαστε πάντα δίπλα δίπλα, για να συζητούμε για τον **«Άλλο Κόσμο».**

Οι μαύρες μέρες του **Διωγμού του '22**, ο θρήνος και τα δάκρυα των **Ελλήνων του Πόντου,** που απ' τη μια μέρα στην άλλη είδαν **τα σπίτια τους να πυρπολούνται**, είδαν τ' αδέρφια τους **σφαγμένα ή κρεμασμένα σε αγχόνες,** είδαν το αληθινό πρόσωπο του **λαού της Ερυθράς Ημισελήνου**, ένοιωσαν τον αποτροπιασμό των **δήθεν «συμμάχων»** μας... όλ' αυτά, είχαν χαράξει βαθιά αχνάρια στην ψυχή του αγαπημένου **θείου Αντώνη**.
Όποτε αναφερόταν σ' αυτά τα γεγονότα, τα μάτια του γέμιζαν δάκρυα.

Το βιβλίο του **«ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΤΟΥ ΚΕΜΑΛ»**, αποτελεί την πλήρη απεικόνιση των αισθημάτων που έτρεφαν οι Τούρκοι για τους Έλληνες.
Αποτελεί όμως ταυτόχρονα την πιό σκληρή απάντηση σε κάθε **προδοτική και ανίερη «προσωπικότητα»** του δικού μας τόπου, που τόλμησε **«απο θώκου Εξουσίας»** ή απο **«θέσεως Συγγραφής» Σχολικού Βιβλίου,** να μετατρέψει τον πιό **απάνθρωπο Διωγμό** στην ιστορία της ανθρωπότητας ώς **«συνωστισμό»**, βιάζοντας με τον πλέον επαίσχυντο τρόπο της δέλτους **Ελληνικής Ιστορίας.**

Του λόγου μου το αληθές, στις επόμενες σελίδες.

ΠΑΥΛΟΣ ΠΙΣΣΑΝΟΣ
Ο Εκδότης
Μάρτιος 2009

Το Λιμάνι της Σμύρνης πρίν την καταστροφή

ΑΤΜΟΠΛΟΪΑ

Το Λιμάνι της Σμύρνης μετά την καταστροφή

Αντώνιος Β. Πισσάνος

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Πέρασαν πολλά χρόνια από τότε που η «Πολιτεία» - μια από τις σοβαρότερες εφημερίδες της εποχής εκείνης - ήρχισε να δημοσιεύη από της **10ης Φεβρουαρίου 1929** και μάλιστα σ' ολόκληρη την πρώτη σελίδα, ένα είδος ημερολογίου αναμνήσεων από την αιχμαλωσίαν μου.

Το Πανελλήνιον συνεκλονίσθη κυριολεκτικώς.

Διότι ήταν η πρώτη πραγματική περιγραφή που έφερε στο φως της δημοσιότητος, τις σφαγές, τις δηώσεις, τα αφάνταστα μαρτύρια, τους απαγχονισμούς, κλπ. χιλιάδων Χριστιανών, που είχαν την ατυχία να πέσουν στα χέρια των Τούρκων, ύστερα από την κατάρρευσι του Μικρασιατικού μετώπου.

Ως τότε ελάχιστα ήξεραν εδώ για τα όσα επηκολούθησαν ύστερα από την κατάληψι της όμορφης **Σμύρνης** από τους **Τούρκους.**

Ναι μεν, λίγοι από τους χαμένους είχον επιστρέψει στη Μητέρα πατρίδα. Τα μαρτύριά των τα επληροφορείτο μόνον το στενό τους περιβάλλον.

Μερικοί από τους επιστρέψαντας δεν ήθελαν καν να αφηγηθούν τη μαρτυρική τους ζωή στα φοβερά στρατόπεδα των αιχμαλώτων, διότι κατελαμβάνοντο από άγχος και εφιάλτες, όταν αναπολούσαν την κόλασι στην οποίαν, κάποτε, είχαν βρεθεί.

Η μοναδική των επιθυμία ήταν να ξεχάσουν, να ξεχάσουν...

Κανείς ως τότε - αν και είχαν περάσει μερικά χρόνια - δεν είχε σκεφθεί να γράψη αυτά που είχεν υποφέρει. Εκ των υστέρων πληροφορήθην ότι μόνον ένας αξιωματικός που είχε συλληφθεί αιχμάλωτος, είχε κάμει μια μικρή περιγραφή των όσων είχεν υποστεί.

Η «Πολιτεία», όμως, πρώτη είχε σηκώσει το φοβερό παραπέτασμα, πίσω από το οποίον είχον διαπραχθεί τα φοβερώτερα εγκλήματα της ιστορίας.

Αλλεπάλληλες ήσαν την ημέρα εκείνη, οι εκδόσεις της εφημερίδος διότι το αδηφάγον κοινόν, με κομμένη την αναπνοή, διάβαζε και περίμενε αγωνιωδώς την επομένη για να μάθη την συνέχειαν, για να μάθη το πώς είχα ξεφύγει από μια, πραγματικά, φοβερή Κόλασι. Πολλοί περίμεναν να μάθουν και για τους δικούς των. Είχαν μείνει εκεί γονείς, αδέλφια, παιδιά, συγγενείς, φίλοι.

Θυμούμαι με συγκίνησι, το πλήθος των ανθρώπων που με επεσκέπτοντο στα γραφεία της εφημερίδος, για να βεβαιωθούν ότι αυτός που τα έγραφε ήταν ζωντανός!

Ανάμεσά τους, πολλοί άνθρωποι των Γραμμάτων, πλήθος Δημοσιογράφων και πολλές, μα πάρα πολλές Προσωπικότητες.

Χωρίς να το καταλάβω, είχα γίνει το πρόσωπον της ημέρας.

Είχα πολύ εντυπωσιασθεί, ακόμη, από μια παράκλησι του Ιωάννου Μεταξά, που ήθελε να με δει για να μιλήση, με τον άνθρωπο που είχε. γυρίσει από τον... άλλο κόσμο.

Και εκείνος ο δυναμικός Στρατιωτικός ξυπνούσε, όπως μου απεκάλυψε, νύχτα ακόμη, αγωνιών να διάβαση τη συνέχεια από την εφημερίδα που θα του έφερναν κατά τα ξημερώματα. Τώρα, καταλαβαίνω, μου είπε, το γιατί ο άνθρωπος πρέπει να μάχεται μέχρις εσχάτων για να αποφεύγη τη σκλαβιά ή την αιχμαλωσία.

Ο θάνατος είναι προτιμώτερος.

Θυμούμαι σήμερα τα λόγια του και σκέπτομαι ότι αυτό, ίσως τον είχε κάμει να αντιδράσει στην αξίωσι του **Μουσολίνι**, να του παραδοθή η **Ελλάς** κατά το 1940.

Ναι. Αυτό το ίδιο έλεγαν και επανελάμβανον οι συναιχμάλωτοί μου: Καλύτερα εκατό χρόνια στρατιώτες και μάχες, και θάνατος ακόμη, παρά αυτό που πάθαμε: να αιχμαλωτισθούμε!

Η ελευθερία είναι μεγάλη υπόθεσις. Αλλά πολύ δύσκολο να το καταλάβη κανείς, όταν είναι ελεύθερος! Ενώ η δημοσίευσις συνεχιζότανε, η προσέλευσις των αναγνωστών στα γραφεία της Εφημερίδος είχε λάβει διαστάσεις προσκυνήματος.

Από εκείνο το πλήθος, θυμούμαι τον **Αρχίατρο Πασχάλη** από την **Άνδρο**, που ανυπομονώντας να μάθη την συνέχειαν, ήλθε από το ωραίο του νησί, για να με γνωρίση.

Ένας άλλος, διευθυντής της εφημερίδος **«Σάμος»**, από το Βαθύ, ήλθεν, από εκεί, για να γνωρίση τον άνθρωπο που είχεν αναστηθεί, ως μου έλεγε.

Επίσης, από την **Μυτιλήνη** ο διευθυντής της εφημερίδος **«Κήρυξ»**, ο αείμνηστος **Ηλίας Ηλιάδης**, ήλθε για να «πιάση το χέρι μου, για να δη ότι ήμουν... ζωντανός άνθρωπος!» Χιλιάδες με επεσκέπτοντο, πολλοί δε απ' αυτούς για να μπορέσουν να με πλησιάσουν, μου εγνώριζον μέσω των κλητήρων της εφημερίδος, τους τίτλους των.

Όλοι είχαν κάτι να με ρωτήσουν: για κάποιον δικό τους ή συγγενή τους, που τον είχαν χάσει!! Καϋμένοι άνθρωποι! Τι γινότανε, όμως, τότε από την άλλη πλευρά, την Τουρκική;

Οι εφημερίδες της Τουρκίας προσπαθούσαν να μειώσουν τις εντυπώσεις που προκαλούσαν στη Διεθνή γνώμη, τα δημοσιεύματά μου. Προσπαθούσαν να δικαιολογήσουν τα αδικαιολόγητα. Και επανελάμβανον, εν χορώ, ότι τέτοια δημοσιεύματα θα ημπόδιζον την προσέγγισιν Ελλήνων και Τούρκων.

Τις σφαγές, τις λεηλασίες, τα μαρτύρια, τις πυρπολήσεις και τα άλλα ανοσιουργήματα, τα εχαρακτήριζον ως «επεισόδια». Ωρισμένες εφημερίδες της **Γαλλίας**, διεμαρτύροντο εναντίον μου, διότι εκαυτηρίαζα την στάσιν των Γάλλων, κατά τις ώρες της καταστροφής της **Σμύρνης**.

Ναι, είχα γράψει κατά των Γάλλων, γενικώς. Δεν είχα γράψει κανένα ψέμα. Αλλά οι γνώσεις και η πείρα που απέκτησα από της εποχής της δημοσιεύσεως των απομνημονευμάτων μου, με έκαμε να ξέρω σήμερα ότι οι άνθρωποι δεν φταίνε ως άτομα. Φταίνε εκείνοι που τους φανατίζουν, που τους παρασύρουν, νομίζοντας ότι εξυπηρετούν τις χώρες που κυβερνούν. Και δεν καταλαβαίνουν οι δείλαιοι ότι δεν υπάρχουν μόνιμες καταστάσεις, ότι τα πάντα ρει, ως είχε διακηρύξει ο **Ηράκλειτος**.

«Ανθρωπάρια» απεκάλεσεν ο **Τολστόη**, τους περισσότερους πολιτικούς, που νομίζουν ότι κάτι κάνουν.

Έτσι λ.χ. σήμερα βλέπω ότι, στην περίπτωσι της καταστροφής της **Μικράς Ασίας**, έφταιξε ο τότε κυβερνών

την Γαλλίαν, **Αριστείδης Μπριάν** ο οποίος, ανοήτως σκεπτόμενος, ενόμιζεν ότι, όταν θα νικούσε ο **Κεμάλ**, η **Γαλλία** θα είχε τα παλιά της προνόμια στην **Τουρκία**. Γι'αυτό και έστελνε όπλα, πυρομαχικά και στρατιωτικούς ακόμη, για να φεύγαμε από τη **Μικρά Ασία**.

Το τι έκαμε ο **Μπριάν**, περιγράφονται σε μια έρευνα που έκαμαν συνεργάται της εφημερίδος **«Ακρόπολις»** και που δημοσιεύθηκε την **6ην Σεπτεμβρίου 1977**. Οι συνεργάται εκείνοι, απεκάλυψαν, χάρις σε απόρρητα έγγραφα του **Φόρεϊν Όφις** της εποχής εκείνης, ότι ο πολιτικός εκείνος που κυβερνούσε μια Γαλλία, ήταν όχι μόνον απατεών, αλλά και ψεύτης!

Έτσι, για χατήρι του οι Γάλλοι και άσχημα φέρθηκαν και επλήρωσαν του κόσμου τα έξοδα για να φάνε τελικά κλωτσιά από τον Κεμάλ.

Τα ίδια λάθη έκαμαν και οι ηγέται της Κομμουνιστικοποιηθείσης πλέον Ρωσίας καθώς και οι Ιταλοί χάρις στον μεγαλομανή κόμητα Σφόρτσα.

Ο άλλος ανόητος πρωθυπουργός της Αγγλίας, ο Λόυδ Τζωρτζ, καταλαβαίνοντας ότι η Ελλάς έχανε το παιγνίδι, σκέφθηκε και αυτός να επωφεληθή, χάριν της Αγγλίας, Και γύρισε φύλλο, αφού κορόιδευε τον Γούναρη και τους άλλους Έλληνας πολιτικούς που, δυστυχώς, και αυτοί είχαν μεσάνυχτα!

Για να πάρη μια ιδέα ο αναγνώστης για το πως κυβερνάται η ανθρωπότης, αρκεί να σας αναφέρω ότι την εποχή που ο **Λόυδ Τζωρτζ**, κυβερνούσε την «κραταιάν» Αγγλίαν, ήταν τρελά ερωτευμένος με την ιδιαιτέραν γραμματέα του, την **Φράνσις Στήβενσον**.

Ήτο, λοιπόν, δυνατόν ένας ερωτευμένος άνθρωπος, να κυβερνήση σωστά έναν λαόν;

Ποιος δεν ξέρει το σοφό ρητόν που λέγει, ότι: «όταν ο έρωτας μπει από τη μια, φεύγει η λογική από την άλλη;»

Χάριν της ιστορίας, αναφέρω ότι ο έρωτας του **Λόυδ Τζωρτζ**, κράτησε ως το 1943, ότε, μόλις πέθανε η γυναίκα του, πανδρεύθηκε την ερωμένην του!

Το συμπέρασμα είναι ότι ο **Κεμάλ**, αφού εκορόιδεψε τους πάντας, έδωσε κλωτσιά σε κείνους που περίμεναν να ξαναπάρουν τα χαμένα τους προνόμια.

Απαθείς, λοιπόν, και κακοήθεις οι ξένοι, χάρις στους πολιτικούς των, μπροστά στο δράμα της Μικράς Ασίας.

Μια φωνή, όμως, ακούστηκε τότε, που ζητούσε βοήθεια και επέμβασι από την Αμερικανική Κυβέρνησι. Ήταν η φωνή του Αμερικανού Προξένου στη Σμύρνη, **Χόρτον**.

Πού να συγκινήση, όμως, μια φωνή τους ψυχρούς πολιτικούς και τους αδιάφορους γραφειοκράτας των Υπουργείων!

Αι εκκλήσεις του πήγαιναν χαμένες. Και είχε το θάρρος ο θαυμάσιος εκείνος άνθρωπος όταν διαπίστωσε ότι κανείς δεν ενδιεφέρετο να υποβάλη την παραίτησίν του προσθέτων την περίφημη φράσι: «Ντρέπομαι που γεννήθηκα άνθρωπος».

Ναι. Ο Πρόξενος των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής στη Σμύρνη: Ο Χόρτον!

Ναι αυτός υπήρξε πράγματι ένας άνθρωπος.

Ενώ συνεχίζετο στην «Πολιτεία» η δημοσίευσις των Απομνημονευμάτων μου, ένα άλλο ανθρώπινο δράμα

εκτυλισσότανε στην περιοχή των Αθηνών που λεγότανε τότε «Ποδαράδες» και που μετωνομάσθηκε αργότερα σε Νέα Ιωνία.

Σ' αυτό το μέρος είχαν ριχτεί σαν ζώα, τριάντα έως σαράντα χιλιάδες ψυχές, πρόσφυγες που είχαν γλυτώσει από τη φωτιά και από το τσεκούρι των Τούρκων.

Ζούσαν εν αθλιότητι, σε πλινθόκτιστα μικροοικήματα, χωρίς νερό, χωρίς αποχέτευσι, χωρίς τίποτε.

Η ζωή εκείνων των ανθρώπων ελάχιστα ξεχώριζε από τη ζωή μου στην αιχμαλωσία. Η μόνη διαφορά ήταν ότι δεν υπήρχε ο φόβος της... σφαγής, του μαστιγίου και των σχετικών μαρτυρίων και ότι ευρίσκοντο κάτω από κάποιο... κεραμίδι!

Η κατάστασίς των ήτο, επαναλαμβάνω, φρικτή.

Για να πηγαίνω στο εργοστάσιο του αδελφού μου, που είχε, προ καιρού, κτίσει πέραν του οικισμού, έβλεπα εκείνην την κατάστασι και αγανακτούσα:

Μα δεν τα βλέπει αυτά ο Πρωθυπουργός, ο **Ελευθέριος Βενιζέλος** που, όπως ελέγετο, αγαπούσε τους πρόσφυγας, οι οποίοι από έναν υποτυπώδη δρόμο - κατσικόδρομο - ξεκινούσαν από τον συνοικισμό, για να φθάσουν στο τέρμα Πατησίων, πεζοπορούντες πότε με κρύο, πότε με βροχή, βουτώντας σε λάκκους γεμάτους λασπόνερα.

Και από 'κει έπρεπε να πηγαινοέρχωνται οι τρωγλοδύται εκείνοι για να πάρουν το υπερφορτωμένο πάντοτε, τραμ και να κατεβαίνουν στην Αθήνα, για τον επιούσιον! Και τι επιούσιον. Άλλοτε εύρισκαν δουλειά και άλλοτε όχι.

Αλλά ας προσθέσω εδώ και το ότι συγκοινωνία Νέας Ιωνίας-Πατησίων, εκτελούσε ένα παμπάλαιο αυτοκινητάκι - το αποκαλούσαν «γκαζόκασα» - όπου εξ έως οκτώ άτομα εστοιβάζοντο, όσοι όμως ήσαν χειροδύναμοι και αδίστακτοι.

Οι άλλοι... ιεραποστολικώς, μέσα στο κρύο, στη βροχή και ενίοτε στο χιόνι, γυμνητεύοντες και τουρτουρίζοντες!

Το θέαμα εκείνων των ανθρώπων, εξήγειρε τη συνείδησί μου. Και αγανακτισμένος, έγραψα δύο άρθρα, πολύ σκληρά, εναντίον του **Ελευθερίου Βενιζέλου**, περιγράφοντας τις ταλαιπωρίες των προσφύγων εκείνων.

Τα άρθρα εκείνα είχαν τον τίτλον: «Σεις ο κ. Βενιζέλος και ημείς οι πρόσφυγες».

Η αντίδρασις του Πρωθυπουργού ήταν μια ιδιόχειρη πρόσκλησι, να τον επισκεφθώ στο Πολιτικό του Γραφείο, που βρισκόταν κάπου πίσω από το σημερινό Υπουργείο των Εξωτερικών.

Μετάνοιωσα πικρά για τα όσα είχα γράψει, διότι δεν ήξερα τι διαθέσεις θα είχε ο **Βενιζέλος** απέναντί μου.

Θυμόμουν, όταν νεαρός τον είχα συναντήσει σ' ένα αντιτορπιλικό, ακολουθώντας μ' έναν υπηρεσιακό φάκελο της Αρμοστείας τον Γενικό μας Γραμματέα, **Πέτρο Γουναράκη**.

Στο καρρέ των αξιωματικών που μπήκαμε ήταν ο **Βενιζέλος** και ο **Στεργιάδης**, σχεδόν διαπληκτιζόμενοι.

Ο **Στεργιάδης** προσπαθούσε να πείση τον **Βενιζέλο**, ότι δεν ήτο δυνατόν να μείνη η Ελλάς στην Σμύρνη, διότι οι ξένοι αντιδρούσαν. Ο **Βενιζέλος** εφώναζε ότι έπρεπε να μείνωμε με κάθε τρόπο. Κανείς δεν θα μπορούσε να μας βγάλη.

- **Αριστείδη**, είσαι τρελός, του φώναξε ο **Βενιζέλος**, κόκκινος από οργή. Τι είναι αυτά που λέγεις;
Ο **Στεργιάδης**, άρπαξε τον φάκελο από τα χέρια μου, για να δείξη στον **Βενιζέλο**, τα όσα έκαμαν οι ξένοι εις βάρος της Ελλάδος.

Αλλά ο **Βενιζέλος** του επανέλαβε:
- **Αριστείδη**, δεν είσαι καλά. Είναι δυνατόν να εγκαταλείψωμεν την Μικράν Ασίαν; Αυτό δεν θα γίνη ποτέ. Θα αγωνισθώμεν.

Ο **Γουναράκης** έμενε σιωπηλός, ενώ εγώ τα είχα χαμένα. Η σύγκρουσις των δύο ανδρών με είχε συγκλονίσει.
Όταν βγήκαμε στην παραλία, ο **Γουναράκης** μου είπε: «Προσέξατε, ούτε είδατε ούτε ηκούσατε». Μου πήρε τον φάκελο από τα χέρια μου, και γύρισα σπίτι μου τρέμοντας.

Σήμερα καταλαβαίνω ότι ανάμεσα στις πολλές αιτίες, που φύγαμε από την **Μικρά Ασία** ήταν και το ότι ο **Αριστείδης Στεργιάδης**, δεν επίστευε στο έργο που του είχαν εμπιστευθεί τόσον ο **Βενιζέλος** όσον και οι αναστρέψαντες αυτόν, διάδοχοί του.
Μάλιστα, ο **Σκουλάς** στις συζητήσεις που εκάναμε, ύστερα από πολλά χρόνια, μου απεκάλυψεν ότι ο **Στεργιάδης** ήταν εκείνος που εισηγείτο τελευταία, την εγκατάλειψιν της **Μικράς Ασίας**, αδιαφορών εάν θα εσφάζωντο οι κάτοικοί της, διά να μη υποστή το βάρος των προσφύγων η Ελλάς! Πολλά βέβαια, έμαθα ύστερα από την αιχμαλωσία μου.
΄Υστερα από τη μικρή αυτή παρέμβασι, επανέρχομαι.

Η πρόσκλησις του **Ελευθερίου Βενιζέλου**, με επροβλημάτισε. Φοβήθηκα. Σκέφθηκα να μην πήγαινα. Η φοβερή σκηνή της συγκρούσεώς του με τον **Στεργιάδη**, με έκαμε να σκέπτωμαι, το πως θα αντιμετώπιζα κοτζάμ **Βενιζέλο**, εγώ που δεν ήμουν τότε τίποτε.
Τελικά απεφάσισα να πάω. Και καλώς έπραξα. Διότι είχα την ευτυχία να γνωρίσω έναν, πραγματικά, Μεγάλον Άνθρωπο, στη ζωή μου! Δεν ήταν ο ίδιος ο άνθρωπος που τον είχα συναντήσει, προ ετών, επάνω στο αντιτορπιλικό. Ήταν λίγο πιο γερασμένος, άλλα ήρεμος, ευδιάθετος, γελαστός. Εγώ, όμως, πάλι φοβόμουνα κάποια... έκρηξι. Αλλά, όχι. Μου έτεινε το χέρι φιλικά και με συνεχάρη για το θάρρος που είχα, γράφοντας εκείνα τα άρθρα... εναντίον Του. Μου είπεν ότι λυπήθηκε διότι οι πρόσφυγες βρισκότανε σ' εκείνη τη θέσι. Μου άνοιξε την καρδιά Του. Μου είπεν ότι, ο οιοσδήποτε Πρωθυπουργός θέλει να ωφελήση την Πατρίδα του, αλλά δυστυχώς οι συνεργάται αποκρύπτουν την Αλήθειαν δια να φαίνωνται ευχάριστοι, κλπ. κλπ.
Μου μίλησε για την - τότε - Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων και μου ανέλυσε το γιατί οι Επιτροπές, αποτελούν συνήθως, τροχοπέδην.
Πολλοί μου λέγουν ψεύδη.
Μου παρουσιάζουν τας αποτυχίας των ως επιτυχίας.
Που να βρη κανείς ανθρώπους καταλλήλους;
Η απόκρυψις ή διαστρέβλωσις της Αληθείας είναι όπλα δυνατά ενίων ανθρώπων, που είναι εις το περιβάλλον σου προσποιούμενοι τον φίλον και μάλιστα τον αφωσιωμένον...

Άλαλος παρακολουθούσα τον **Βενιζέλον** ο οποίος, εν συνεχεία, έθιξε όλα τα ζητήματα διά τα οποία τον είχα κατηγορήσει με τα άρθρα μου. Και μου έδωσε το θάρρος να τα επαναλάβω με λεπτομέρειες.

Με άκουε με προσοχήν, σαν να ζητούσε να μάθη περισσότερα. Μου απεκάλυψε ότι παρακολουθούσε τα όσα έγραφα στην εφημερίδα, μου είπε το πόσον εθλίβετο και ακόμη ότι σκεπτότανε ότι θα έπρεπε η Ελλάς και η Τουρκία, εις το μέλλον, διά το συμφέρον των δύο χωρών, να ζήσουν εν ειρήνη.

- Γνωρίζω, συνέχισεν ο **Βενιζέλος**, ότι ο **Κεμάλ** είναι αρκετά ευφυής ώστε ν' αντιληφθή αυτήν την αλήθειαν.

Εγώ που τον άκουα, έδειξα ότι είχα μερικούς ενδοιασμούς, ύστερα από τα όσα είχα υποφέρει κατά την αιχμαλωσία μου. Το αντελήφθη και μου είπε:

- Αυτό επιβάλλεται να γίνη.

Εγώ δεν μίλησα.

- Τα μίση πρέπει να σβύσουν. Ό,τι έγινε, έγινε. Εγώ θα τα κανονίσω με τον Κεμάλ. Θα τον δω... Αλλά ας διορθώσωμεν τώρα τα εδώ. Η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων έκαμε πολλά σφάλματα. Αλλά δεν εγνώριζα το μέγεθος και το είδος των σφαλμάτων. Δυστυχώς αι Επιτροπαί ενεργούν δίκην όχλων...

Τι μεγάλη αλήθεια!

Η πείρα με εδίδαξεν ότι αι Επιτροπαί αποτελούν, εν γενικαίς γραμμαίς, την τροχοπέδην της προόδου.

Ο **Βενιζέλος** μου υπεσχέθη ότι πρώτον του μέλημα θα ήτο η κατασκευή οδού που θα συνέδεε την **Νέαν Ιωνίαν** με την οδόν Πατησίων.

- Ο πολιτισμός ακολουθεί τον τροχόν, μου ετόνισε.

Με ηυχαρίστησε διότι τον είχα ενημερώσει και με απεχαιρέτησε με την ευχήν να συνηντώμεθα και πάλιν.

Η τύχη τα έφερε ώστε να ζήσω από πολύ κοντά τον **Ελευθέριον Βενιζέλον** και να μου εξομολογηθή πολλές φορές τις πιο απόρρητες σκέψεις του, και αυτές τις οικογενειακές του στενοχώριες.

Ο **Ελευθέριος Βενιζέλος** ήτο πραγματικά Μεγάλος. Ήτο ανώτερος άνθρωπος. Οι μικροί εχθροί του αποδίδουν εις αυτόν πράξεις και ενεργείας πού εγένοντο από φίλους του, οι οποίοι τον επίεζον φορτικά και τον υποχρέωσαν να γράψη επιστολάς. Του εξεμαίευσαν εντολήν και για Κίνημα, το οποίον εκείνος δεν ήθελε, κατά βάθος. Και μάλιστα προσεπάθησε να το αποτρέψη. Και δυστυχώς, ακόμη μέχρι σήμερα προσπαθούν να τα φορτώσουν όλα σ' Εκείνον που θα είχε κάμει την **Ελλάδα**, κυρίαρχον της **Μεσογείου**.

Είναι πικρή αλήθεια ότι οι μικροί άνθρωποι φθονούν τους Μεγάλους. Η ιστορία είναι γεμάτη από τέτοια παραδείγματα. Οι Μεγάλοι κακολογούνται, οι Μεγάλοι συκοφαντούνται, οι Μεγάλοι καταδιώκονται, οι Μεγάλοι θανατώνονται. Αλλά οι μικροί είναι πάντοτε μικροί, διότι το κακολογείν ή το συκοφαντείν ή το στρεβλώνειν την Αλήθειαν, είναι εύκολη δουλειά για κείνους που δεν έχουν αρκετό μυαλό, να πλησιάσουν το Μεγαλείον.

Σήμερα που ξαναδίνω στην δημοσιότητα αυτό μου το βιβλίο θα ήθελα πάρα πολύ οι Έλληνες και οι Τούρκοι να ζούσαν αδελφωμένοι. Διότι εγώ, παρά τα μαρτύρια που ετράβηξα, **ΑΓΑΠΩ** όλους τους Ανθρώπους, ακόμη και όλα τα Ζώα που ζουν και αναπνέουν σ' αυτή τη Γη.

Είμεθα τόσον προσωρινοί σ' αυτή τη ζωή. Δεν παίρνομε τίποτε μαζί μας όταν κλείσωμε για πάντα τα μάτια

μας. Αλλά εφ' όσον υπάρχουν εχθροί που δεν θέλουν να καταλάβουν τα πιο απλά πράγματα, πρέπει ημείς ως Έλληνες να είμεθα έτοιμοι, να είμεθα, δυνατοί, να είμεθα ικανοί και αποφασισμένοι να αμυνθούμε.

Αυτό είναι **ΑΝΑΓΚΗ**.

Υποστάς τα φρικτά μαρτύρια της Αιχμαλωσίας, θέλω να δώσω και στον τελευταίο Στρατιώτη να καταλάβη ότι δικό του, πρωτίστως, συμφέρον είναι να μάχεται, όταν, παραστή ανάγκη, να μην παραδίδεται ποτέ, να μην το βάζη στα πόδια, φαντασμένος ότι θα σωθή. Διότι τα επακόλουθα θα είναι πολύ χειρότερα από τη Μάχη και από τον θάνατον.

Ο Πόλεμος, βέβαια, δεν είναι καλή υπόθεσις. Ο Πόλεμος δεν λύει τα προβλήματα, αλλά απεναντίας, τα περιπλέκει. Αλλά μεταξύ σκλαβιάς ή αιχμαλωσίας, προτιμώτερη είναι η Μάχη μέχρις εσχάτων.

Η επιτυχία της δημοσιεύσεως αυτών των Απομνημονευμάτων, παρεκίνησεν, αργότερα πολλούς να με μιμηθούν.

Δυστυχώς, μερικοί εξ αυτών νοθεύσαντες την πραγματικότητα, με παραμύθια, με φαντασιοπληξίες, με εγωκεντρισμούς κλπ., εμείωσαν τις εντυπώσεις της ειλικρινούς περιγραφής.

Αυτό, βέβαια, ενισχύει τας πεποιθήσεις εκείνων που ισχυρίζονται ότι ο άνθρωπος κατάγεται από τον... πίθηκον. Οι πίθηκοι μιμούνται, αλλά δεν φθάνουν τον Άνθρωπον.

Και λίγα ακόμη.

Πολλές συζητήσεις έγιναν για να βρεθή το ποιος έφταιξε για τη Μικρασιατική καταστροφή.

Καθένας από τη σκοπιά του και σύμφωνα με τις συμπάθειες ή αντιπάθειες που είχε, έριξε το «ανάθεμα» στους άλλους.

Πολλοί κατηγόρησαν τους ξένους. Αυτό όμως, δεν είναι απόλυτα αλήθεια. Οι ξένοι - τέως Σύμμαχοι - εκινήθησαν όταν εβεβαιώθησαν ότι η **Ελλάς** έχανε το παιγνίδι. Οι κυρίως φταίχτες ήσαν οι διηρημένοι Έλληνες.

Φταίνε εκείνοι που έριξαν τον **Βενιζέλο** για να τον διαδεχθούν. Και εμέθυσαν από τη νίκη τους, ο εγωισμός τους ξεχείλισε και ανέλαβον να συνεχίσουν έναν πόλεμον για τον οποίον δεν είχαν ιδέαν. Αγνοούσαν την κατάστασιν του Στρατού μας και το πώς νικούσε. Απεκεφάλισαν τον Στρατό, απομακρύνοντες τους Βενιζελικούς Αξιωματικούς και αντικαθιστώντες αυτούς με άλλους οι οποίοι δεν είχον ιδέαν του Πολέμου εκείνου. Και το χειρότερον έδωσαν εντολάς να προχωρήσει ο Στρατός μας στα αφιλόξενα βάθη της Μικράς Ασίας, χωρίς τροφές, χωρίς πολεμοφόδια, χωρίς νερό!!

Και κάποιος Αντιβενιζελικός Υπουργός επαιρόμενος, έδωσε ραντεβού νομίζω, στον Άγγλο πρεσβευτή, για να πιουν το καφεδάκι τους και να συζητήσουν στην... **Άγκυρα**!

Από την άλλη πλευρά ο δυναμικός Βενιζελικός, **Γεώργιος Κονδύλης**, έστελνε με αεροπλάνα, προκηρύξεις προς τους στρατιώτας μας, να πετάξουν τα όπλα των, για να μην εξυπηρετούν τον **Βασιλέα Κωνσταντίνον**!

Ας ομολογήσωμεν την Αλήθεια:

Η φαγωμάρα των **Ελλήνων** και το μίσος έφεραν την Καταστροφήν.

Τι φταίνε οι ξένοι;

Εκείνοι προσεπάθησαν και προσπαθούν πάντοτε να κάνουν τη δουλειά τους με τις προπαγάνδες και τα

συμφέροντά τους.

Τι εκάναμε τότε εμείς; Ποτέ δεν έχομε μυαλό για να διευθύνωμε τα του Οίκου μας;

Ας αντλήσωμε μαθήματα από τα παθήματά μας και ας μη λέμε ποτέ ότι φταίνε οι ξένοι.

Εγώ, ειλικρινά, θα ήθελα να μην υπάρχουν Κράτη, να μην υπήρχον σύνορα και να επικρατούσε μόνον η Αγάπη η οποία είναι Δύναμις και Ειρήνη, που είναι Ευτυχία. Εφ' όσον, όμως, δεν γίνεται αυτό ας αγαπήσωμε το μέρος που ζούμε, την **Ελλάδα** μας, και ας είμεθα πάντοτε ενωμένοι και αγαπημένοι, για μια καλύτερη ζωή.

Το **«Ημερολόγιο»** αυτό, όπως ανέφερα, εδημοσιεύθη, το πρώτον, σε εφημερίδα. Το έγραψα διακοπτόμενος συνεχώς από τους πολλούς επισκέπτας μου. Και ήτο φυσική συνέπεια, να μου διαφύγουν πολλά γεγονότα, τα οποία, όμως θα βρη ο αναγνώστης στη σημερινή έκδοση.

Χάριν της ιστορίας αυτού του βιβλίου, ας προσθέσω ακόμη ότι αι εναντίον μου διαμαρτυρίαι, των ξένων **Τούρκων, Γάλλων, κλπ**. ήσαν πλατωνικού χαρακτήρος. Μόνον ένας Ισραηλίτης είχε πάρει προσωπικόν το θέμα των καταγγελιών μου διά την στάσιν των **Εβραίων της Σμύρνης,** και ήρχισεν έναν αγώνα εναντίον μου με απειλάς, εκβιασμούς, συκοφαντίας, μηνύσεις, κλπ.

Είδα κι έπαθα για να ξεμπερδέψω, επλούτισα όμως τις εμπειρίες μου όσον αφορά τις κακίες που κρύβει μέσα του αυτό το **ον** που «λέγεται» **Άνθρωπος** που δεν έχει καταλάβει τίποτε για τη ζωή και ότι ακόμη **αυτό το ίδιο το ον είναι μια προσωρινή ύπαρξις επάνω σ' αυτή τη Γη.**

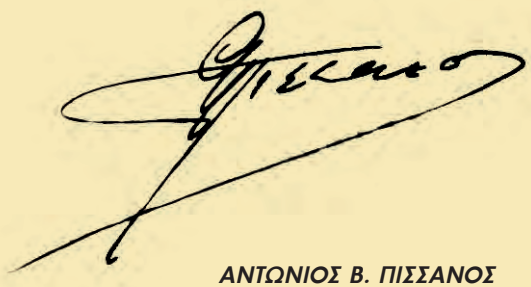

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Β. ΠΙΣΣΑΝΟΣ

Αθήναι
Δεκέμβριος 1977

ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΤΟΥ ΚΕΜΑΛ

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Κακαί φήμαι διέτρεχον μεταξύ των κατοίκων της **Σμύρνης**.

Όλοι φοβισμένοι δεν είχον το θάρρος να μεταδώσουν τας θλιβεράς πληροφορίας. Ζητούσαν μόνον να λάβουν ειδήσεις διά τας στρατιωτικάς επιχειρήσεις, αι οποίαι δεν πήγαιναν καλά.

Ήτο η **17η Αυγούστου του 1922**. Σ' ένα μικρό σπίτι του χωριού **Χαλκαβουνάρ**, που ανήκει σε κάποια στενή συγγενή μου, είμαι απορροφημένος από τας μελέτας που κάμω για τα ψυχικά ζητήματα. Ένα πρόσωπο παρουσίαζε εξαιρετικάς ψυχικάς ιδιότητας. Αυτό μου έχει τραβήξει όλη την προσοχή. Και δεν δίδω σχεδόν σημασία στις κακές φήμες. Μόνο ρίχνω επιπόλαιες ματιές στις εφημερίδες. Το πρόσωπο αυτό κάθε φορά που θα υπνωτισθή, δεν παραλείπει να μου επαναλάβη. Προσέχετε... είναι τρομερόν... έρχεται καταστροφή... Τις λέξεις αυτές δεν μπορούσα να εξηγήσω. Ύστερα από ένα - δυο μέρες τα γεγονότα αρχίζουν να φανερώνουν την αλήθεια. Ο κόσμος είναι ανάστατος. Αι ήτται του στρατού μας έχουν γίνη γνωσταί με όλας τας τραγικάς λεπτομέρειας. Κανείς δεν μπορεί να πιστεύση εις την σκληράν πραγματικότητα.

Τα τραίνα που μεταφέρουν τραυματίας από το μέτωπον πολλαπλασιάζονται. Τα Νοσοκομεία έχουν γεμίσει.

Αλλά σε λίγο ακόμη δεν μεταφέρουν μόνον τραυματίας. Μεταφέρουν και τακτικούς (ας το πούμε έτσι) στρατιώτας, οι οποίοι είναι σκαρφαλωμένοι και επάνω απ'τα βαγόνια.

Αι ειδήσεις γίνονται από στιγμής εις στιγμήν χειρότεροι, παρά τα γραφόμενα των εφημερίδων και την λακωνικότητα των ανακοινωθέντων της Στρατιάς.

Μαζί με τους στρατιώτας και τραυματίας, κατέρχονται προς την **Σμύρνην** Χριστιανικοί πληθυσμοί, αφίνοντες τα σπίτια των, και τας περιουσίας των, και προσπαθούντες να σωθούν διά της φυγής.

Τα τραίνα περνούσαν μπροστά από το σπίτι που έμενα. Βλέπαμε τα βαγόνια γεμάτα, φορτωμένα κυριολεκτικώς από γυναικόπαιδα και γέρους. Οι δυστυχισμένοι αυτοί, προ ολίγων ακόμη ημερών ήσυχοι και ευτυχείς, κρατούν από κανένα στρώμα ή σκέπασμα, ή άλλο αντικείμενον που πρόλαβαν να πάρουν.

Επάνω σ' ένα βαγόνι, διακρίνω και μια λατέρνα. Δίπλα της κάθεται ο ιδιοκτήτης με ακουμπισμένο το κεφάλι στα χέρια του. Τι να σκέπτεται άραγε; Τα γλέντια και τις δόξες που πέρασε μαζί με το άψυχο αυτό όργανο;

Όσοι δεν μπορούν να βρουν λίγο χώρο στα τραίνα, καταφθάνουν στη **Σμύρνη** με κάρα, αμάξια και ζώα. Στα πρόσωπά των διακρίνεται ζωγραφισμένη η απόγνωσις. Ελπίζουν τουλάχιστον να σώσουν το κεφάλι των από το μαχαίρι του **Κεμάλ.**

Οι στρατιώται μας κουρελιασμένοι, με πόδια ξεσχισμένα, πεινασμένοι, με βλέμματα απλανή, προκαλούν τον

οίκτον. Σπεύδουν να επιβιβασθούν στα πλοία που βρίσκονται στον λιμένα. Όσοι δεν βρίσκουν θέσιν και εκεί, συνεχίζουν την θλιβεράν πορείαν των προς τα **Βουρλά**.

Το θέαμα που εκτυλίσσεται μπροστά στα μάτια μας, είναι αδύνατον να περιγραφή. Όλοι έχουν σφιγμένη την καρδιά διά την αφάνταστον καταστροφήν. Εκ των κατοίκων άλλοι προσπαθούν να κρατήσουν την ψυχραιμίαν των, με την ιδέαν ότι ο **Κεμάλ** θα θελήση να φανή ευγενής και δεν θα κάμη κακόν εις τους Χριστιανούς.

Η ιδέα των αυτή ενισχύεται ακόμη από το γεγονός ότι εις τον λιμένα της **Σμύρνης**, είναι αγκυροβολημένα τα πολεμικά των ισχυρών συμμάχων μας, των οποίων την εντολήν επί της **Μικράς Ασίας** είχομεν εκτελέσει!! Οποία όμως διάψευσις ελπίδων τους περιμένει!

Ο **Κεμάλ** διψούσεν αίμα. Το όνειρόν του ήτο να εξοντώση όλους τους Χριστιανούς. Οι **Τούρκοι**, σύμφωνα με την εντολήν του προφήτου των, **Μωάμεθ**, που τους λέγει ότι διά να γίνουν αρεστοί εις τον Θεόν και να μπουν εις τον Παράδεισον, πρέπει να σφάξουν απίστους, έχουν σήμερον αυτήν την ευκαιρίαν. Σ' αυτό, τους εβοήθησαν οι Ευρωπαίοι και ο περιβόητος Αρμοστής της Ελλάδος εν Σμύρνη, ο **παράφρων Τουρκόφιλος, Αριστείδης Στεργιάδης**.

Ο άνθρωπος αυτός, ο οποίος κακή τη μοίρα επεβλήθη και στις δύο πολιτικές μερίδες, ο άνθρωπος αυτός που, ενώ την μίαν ημέραν ήτο πολέμιος των Βασιλοφρόνων έσπευσε άμα τη επανόδω του Βασιλέως να κάμη το περίφημον συγχαρητήριον τηλεγράφημα, που μόνον αηδίαν θα έπρεπε να φέρη εις κάθε ευγενήν ιδεολόγον, ο άνθρωπος αυτός επαναλαμβάνω, συνέβαλε όχι μόνον εις την αποτυχίαν του αγώνος, αλλά και εις την επακολουθήσασαν αιματοχυσίαν. Δεν θα θελήσω να ενδιατρίψω εις το άθλιον έργον του **Στεργιάδη** στη **Σμύρνη**, στην εγκληματική ανοχή του έναντι των υποσκαπτόντων το έργον της Ελλάδος, Τούρκων. Θα αναφέρω όμως τις τελευταίες του διαταγές, διά των οποίων έδωσε την ευκαιρία στον **Κεμάλ** να σφάξη περισσότερους Χριστιανούς.

Η μία ήτο να διατηρηθή ένας αυστηρός έλεγχος διαβατηρίων διά τους αναχωρούντας. Και πώς να προλάβη κανείς να πάρη διαβατήριον την στιγμήν που χιλιάδες ανθρώπων ήθελαν να φύγουν; Πώς να προλάβη μία υπηρεσία από δυο - τρεις υπαλλήλους να εκδώση τόσα διαβατήρια;

Μια Ελληνική γειτονιά της Σμύρνης πριν τον Σεπτέμβρη του 1922.

Καμία πρόνοια, καμία λογική, καμία σκέψις. Και το γραφείον υφίστατο δυο ημέρες προ της εισόδου των Τούρκων. Και αυτό ήτο μία από τις αιτίες που έμειναν χιλιάδες Χριστιανών στη **Σμύρνη**, για να βρουν τον άγριο θάνατο, την ατίμωσι, να υποστούν την αιχμαλωσία.

Ο **Στεργιάδης**, δεν ήθελε να φύγουν οι πληθυσμοί από τα σπίτια των.

Το περιωρισμένο του μυαλό, αγνοούσε την Τουρκικήν νοοτροπίαν, αγνοούσε το ότι ο Τούρκος έχει

την αρχήν... να σφάζη και να καταστρέφη.

Από τον καιρόν που εξώρμησε από τα βάθη της **Μικράς Ασίας** αυτή τη δουλειά κάμνει. Οι Χριστιανοί το εγνώριζαν, αλλά ο **Στεργιάδης** το αγνοούσε!

Σαν να μην έφθανε αυτό, έκαμε και τηλεγραφικήν εγκύκλιον προς τους Υποδιοικητάς, να παρεμποδίσουν πάση θυσία την αναχώρησιν των πληθυσμών. Αυτήν την λεπτομέρειαν μου επιβεβαίωσεν ο τηλεγραφικός υπάλληλος Κονταξής, ο οποίος εσφάγη μπροστά στα μάτια μου, λίγα χιλιόμετρα έξω από το χωριό **Μπουνάρμπασι.** Την εγκύκλιον αυτήν είχε, νομίζω, υπογράψη ο **Γενικός Γραμματεύς της Αρμοστείας, Πέτρος Γουναράκης**.

Στο αριστερό μέρος της εικόνας διακρίνεται ο Αριστείδης Στεργιάδης

Ούτω ο **Στεργιάδης** έκαμε το τελευταίο του έγκλημα εις βάρος των Χριστιανών της Μικράς Ασίας, οι οποίοι ηνέχθησαν όλας του τας ιδιοτροπίας, όλα του τα εγκληματικά λάθη, και την αθλίαν προς αυτούς συμπεριφοράν του. Οι δυστυχείς Μικρασιάται τον ηνέχθησαν χάριν της ελευθερίας των. Τον ηνέχθησαν διότι ήτο Έλλην Διοικητής. Και εκείνος τους αντήμειψε με την φαύλον πολιτικήν του. Ήτο ένας τύπος θρασύδειλου. Έκαμε τον παλληκαρά μόνον εις τους Έλληνας. Ενώ εφοβείτο κάθε ξένον, χωρίς καμίαν εξαίρεσιν, και τους παραχωρούσε προνόμια και ευκολίας. Για να καταλάβη κανείς την νοοτροπίαν του Στεργιάδου αναφέρω το εξής γεγονός.

Η αστυνομία είχε συλλάβει έναν Τούρκον, Πέρσην υπήκοον, διότι ανεκάλυψε εις το κατάστημά του σημαίας Τουρκικάς, όπλα κλπ. Ο **Στεργιάδης** μόλις το έμαθε διέταξε να αφεθή ελεύθερος ο Τούρκος και να του αποδοθούν τα κατασχεθέντα! Ιδού μεγαλοφυής πολιτική. Δεν αμφιβάλλω ότι κατά την φυγήν του στρατού μας τα όπλα αυτά δεν θα έμειναν αχρησιμοποίητα.

Αλλ' ας επανέλθωμεν εις την αφήγησίν μας. Κατόπιν των μέτρων τούτων, ελάχισται κατορθώνουν να φύγουν. Εν τω μεταξύ η διαρροή και η αποσύνθεσις του στρατού έχουν συντελεσθεί.

Εις τον σιδηροδρομικόν σταθμόν του **Χαλκά - Βουνάρ** έναντι της οικίας που μένω, ευρίσκονται βαγόνια εγκαταλελειμμένα, γεμάτα από τραυματίας.

Πλησιάζω, τους προσφέρω τσιγάρα και τους ζητώ πληροφορίας. Όλοι είναι μισοπεθαμένοι. Βλέπω και νεκρούς εν τω μέσω αυτών! Τι φοβερόν θέαμα. Όσοι έχουν τας αισθήσεις των μου ζητούν νερό και θέλουν να φάνε κάτι. Έχουν εγκαταλειφθεί εκεί προ ημερών. Από τα πτώματα φοβερή βγαίνει μυρωδιά. Επισκέπτομαι ένα προς ένα τα βαγόνια και σημειώνω την ίδια τρομερή κατάστασι.

Με μεγάλη μου χαρά ανακαλύπτω και ένα βαγόνι γεμάτο πεπόνια. Κόβω απ' αυτά και προσφέρω στους

δυστυχείς τραυματίας, οι οποίοι τα καταβροχθίζουν με μανίαν. Η καρδιά μου κλαίει ενώ βλέπω αυτούς τους δυστυχισμένους εγκαταλελειμμένους σ' εκείνην την κατάστασιν.

Ποιες μητέρες άραγε, ποια παιδιά να τους περιμένουν; Η ζωή τους είναι λίγη, πολύ λίγη. Ώρες ολόκληρες κάθομαι μαζί τους, χωρίς να μπορώ να τους βοηθήσω. Ακούω μόνο ρόγχους, και αναστεναγμούς. Με σκυμμένο το κεφάλι, με τον θάνατο στην ψυχή μου γύρισα πολύ αργά στο σπίτι των συγγενών μου, για να μην ανησυχούν για μένα.

Την άλλη μέρα, κατέβηκα πολύ πρωί στη **Σμύρνη**, να δω τον αδελφόν μου, και να λάβωμε μια απόφασι για την αναχώρησί μας. Όλων τα νεύρα βρίσκονται σε μια υπερδιέγερσι, μη ξεύροντας τι να αποφασίσουν.

Διαδίδεται ότι οι ξένοι θα καταλάβουν την **Σμύρνη**, και αυτό καθησυχάζει οπωσδήποτε τον κόσμο.

Οι πρόξενοι αφ' ετέρου των ξένων Κρατών εβεβαίωσαν τον αείμνηστον **Χρυσόστομον**, ότι οι κάτοικοι δεν πρέπει να φοβούνται διόλου!

Η προκυμαία της Σμύρνης λίγο πρίν το διωγμό

Η **προκυμαία της Σμύρνης** έχει κατακλυσθεί από ανθρώπους που περιμένουν μάταια καμιά θεσούλα σε κανένα πλοίο για να φύγουν. Άνθρωποι και παντός είδους αντικείμενα συμφύρονται, ενώ ακούονται τα κλάματα των παιδιών. Οι Χριστιανοί γνωρίζουν καλά τι θα πει Τούρκος. Και προσπαθούν να φύγουν όπως μπορούν, διανύοντες μεγάλας αποστάσεις. Μέρες ολόκληρες περιπατούν από τα βάθη της **Μικράς Ασίας**, διά να φθάσουν εις την παρήγορον ακτήν. Όσοι όμως από τους κατοίκους του εσωτερικού δεν έχουν την δύναμιν να περιπατήσουν, περιμένουν αδίκως τραίνα από την **Σμύρνη** διά να τους παραλάβουν. Δυστυχισμένοι άνθρωποι. Αντί του τραίνου, θα αντικρύσετε σε λίγο τον τσέτη, που θα σας πάρη το κεφάλι, που θα ατιμάση το κορίτσι σας. Αυτό ηθέλησαν οι Ευρωπαίοι!

Ο ήλιος της **26ης Αυγούστου** έδυσεν. Η φυγή έχει γενικευθεί. Βρισκόμουνα εκείνη την ώρα στην προκυμαία, προσπαθών να πάρω εισιτήρια από κάποιο πρακτορείο. Από μπροστά μου περνά ένας ταγματάρχης κουρελιασμένος επάνω σ' έναν άθλιο γάιδαρο. Ταγματάρχης του Ελληνικού στρατού, σκέπτομαι, σ' εκείνη τη θέσι.

Σαν κινηματογραφική ταινία περνούν από το νου μου, όλα εκείνα τα ωραία και μεγαλοπρεπή γεγονότα της καταλήψεως της Σμύρνης, και από τα μάτια μου, τρέχουν δάκρυα.

Όλοι οι διαβάται βλέπουν τον ταγματάρχην σ' έκείνην την κατάστασιν με τον βραδυκίνητόν του γάιδαρον να προχωρή, και εκπλήσσονται και κλαίουν.

Κοντά στο σπίτι του Στεργιάδου, που ευρίσκετο επάνω στην προκυμαία, επικρατούσε την ίδια σχεδόν στιγμή, ασυνήθης κίνησις.

Ο κόσμος είχε πληροφορηθεί, ότι ο **΄Υπατος Αρμοστής** θα έφευγεν εκείνο το απόγευμα, και γι' αυτό έσπευδε να τον δει αναχωρούντα.

Πολλοί επήγαιναν προς το ατμόπλοιον **«Νάξος»** της Εθνικής Ατμοπλοΐας, επί του οποίου είχον επιβιβασθεί οι υπάλληλοι της Διοικήσεως, νομίζοντες ότι με εκείνο θα έφευγε και ο **Στεργιάδης.**

Άλλοι περιμένουν απ' έξω από την πόρτα του σπιτιού του. Η πόρτα είναι ανοικτή και τον βλέπομεν να πηγαινοέρχεται νευρικά στον διάδρομον, κρατώντας το καπέλο στα χέρια του. Στην πόρτα βλέπομεν ακόμη και τις δυο βαλίτσες του.

Ο κόσμος περιμένει απ' έξω να τον μυκτηρίση.

Ο **Διευθυντής της Αστυνομίας Νικηφοράκης**, με δύναμιν χωροφυλάκων έχει ανοίξη δρόμον προς την θάλασσαν όπου αναμένει αγγλική βενζινάκατος διά να παραλάβη τον **Στεργιάδην**, ο οποίος δεν τολμά, εν τούτοις, να εξέλθη. Επεχείρησε πολλές φορές, αλλ' οπισθοχώρησε. Βλέπει τον κόσμον συγκεντρωμένον και φοβείται. Το πρόσωπόν του είναι κάτωχρον.

Κατά διαστήματα συγκεντρώνει το βλέμμα του, επάνω στους ανθρώπους που περιμένουν απ' έξω. Άλλες φορές σηκώνει τα μάτια του προς τα επάνω, σαν να περιμένη θείαν βοήθειαν. Φαίνεται ότι υποφέρει πολύ, ψυχικώς. Ποιος ξεύρει τι σκέπτεται! Και ποία συναισθήματα πλημμυρίζουν την ψυχή του!

Τέλος λαμβάνει την απόφασιν. Φορεί το καπέλο του, βαθειά. Του σκεπάζει σχεδόν τα μάτια. Σταματά για μια στιγμή στο κατώφλι, και ορμά με δυο - τρία μεγάλα βήματα προς την βενζινάκατον.

Αυτοί που περιμένουν απ' έξω τον φτύνουν και φωνάζουν:

«Άτιμε, προδότη, πουλημένε!» Αυτός χωρίς να σηκώση τα μάτια πηδά σαν τρελός μέσα στη βενζινάκατο, η

Η προκυμαία της Σμύρνης έχει κατακλυσθεί από ανθρώπους που περιμένουν μάταια καμιά θεσούλα σε κανένα πλοίο για να φύγουν.

Οι πρόξενοι αφ' ετέρου των ξένων Κρατών εβεβαίωσαν τον αείμνηστον Χρυσόστομον, ότι οι κάτοικοι δεν πρέπει να φοβούνται διόλου!

Άποψη οδού πόλεως (Σμύρνη)
Πηγή: Πολεμικό Μουσείο

οποία ξεκινά αμέσως.

Δυστυχώς, μόνον με αυτάς τας λέξεις και τα φτυσίματα εξεδικήθηκαν οι Μικρασιάται, τον αίτιον της καταστροφής των.

Ταυτοχρόνως με την αναχώρησιν του **Στεργιάδου** ήρχισαν να φεύγουν και τα πολεμικά πλοία μας. Τα μικρά δεν μας κάμουν και τόσην εντύπωσιν.

Αλλά όταν είδαμε και τη «**Λήμνο**» να ξεκινά εχάσαμε και την τελευταίαν μας ελπίδα. Όταν η «**Λήμνος**» περνούσε μπροστά από ένα γαλλικό πολεμικό, ο κυβερνήτης του διέταξε την μουσικήν να παίξει τον Ελληνικόν ύμνον! Οποία ειρωνία. Και η «**Λήμνος**» το υπερήφανο πολεμικό μας προχωρεί Βουβά, σχίζοντας για τελευταία φορά, τα νερά της αλησμόνητης **Σμύρνης**.

Την ίδια σχεδόν στιγμή φεύγει και η Χωροφυλακή. Συναντώ έναν φίλο μου υπομοίραρχον. Πήδησε από το άλογό του, με ήρπασε στην αγκαλιά του, και με φίλησε κλαίοντας σαν μωρό παιδί. Συνεκινήθην τόσον και εγώ, ώστε ήρχισα να κλαίω μαζί του. Μου λέγει: Δεν εφύγατε ακόμη; Μην τυχόν μείνετε, προς Θεού. Διατρέχετε κίνδυνον διότι ειργάσθητε διά την Άμυναν...

Τον βεβαιώνω ότι ετοιμάζομαι και εγώ να φύγω. Με φίλησε πάλιν, πήδησε στο άλογό του και έφυγε χαιρετών, ενώ τον ακολουθούσαν μερικοί έφιπποι χωροφύλακες.

Η νύχτα διέρρευσε εν αγωνία. Όλοι οι Χριστιανοί περιμένουν ανυπομόνως την κατάληψιν της **Σμύρνης** από... τους συμμάχους. Αυτήν την είδησιν είχε την αθλίαν έμπνευσιν να δημοσιεύση ψευδώς εκείνην την ημέραν, Ελληνική εφημερίς.

Ενώ, εν τω μεταξύ, μένω στο σπίτι του αδελφού μου που βρίσκεται στο κέντρον της Σμύρνης.

Όλοι έχομεν την εντύπωσιν, ότι ο **Τουρκικός στρατός** θα αργήση να μπη στην **Σμύρνη**, και ότι ο **Ελληνικός στρατός** κατά την υποχώρησίν του θα εφρόντιζε να καταστρέψη τις συγκοινωνίες. Καθησυχάζομεν αφ' ετέρου διότι τα ξένα πολεμικά πλοία, είχον βγάλει αγήματα πεζοναυτών, διά την φρούρησιν των προξενείων των, των εκκλησιών και των σχολείων των, και δεν αμφιβάλλομεν ότι θα φρουρήσουν και ημάς ως Χριστιανούς και Συμμάχους των!

Οι ξένοι υπήκοοι, κάτοικοι της Σμύρνης συνέστησαν εθνοφρουράν προς φύλαξιν της πόλεως, και αυτό ήτο και άλλο παρηγορητικόν σημείον.

Την νύχτα ακούομεν τον συνεχή θόρυβον των αυτοκινήτων, των κάρων και των στρατιωτών, που προσπαθούν να σωθούν διά της φυγής.